

**ללטף ארנבון או להרשים עם איגואנה:
התייחסות מגדרית לבעלי חיים בקרב
תלמידי כיתות ה'-ו'
בבית ספר יסודי בשכונת מצוקה בירושלים**

מבוא

גייל מלסון (Melson, 2001) מצטטת בספרה "Why the Wild Things Are" כמה מחקרים המעידים על כך שילדים נחשפים בביתם, במערב התיכון של ארצות הברית, יותר לחיית המחמד מאשר לאח תינוק. גם כשיש תינוק במשפחה, הילד משקיע, בממוצע, זמן רב יותר (כמעט פי חמישה) בטיפול בחיית המחמד לעומת ההשקעה בטיפול בתינוק. על פי ההסבר שמביאה מלסון, אולי ההורים מונעים "טיפול" בתינוק ומעודדים טיפול בחיית המחמד. התינוקות מעוררים קונפליקטים סביב ההשקעה ההורית, הטיפול בתינוק גם מורכב יותר ורגיש יותר מטיפול בחיית מחמד. היא מביאה הסבר נוסף שנוגע למאמר זה וקשור במשמעויות התפתחותיות מיוחדות לבנים. טיפול בחיית מחמד, שלא כמו טיפול בתינוקות, חופשי יותר מהקשרים מגדריים (gender role), שמשייכים טיפול למשהו נשי, נקבי. אמנם אבות מודרניים מעורבים יותר בטיפול בצאצאיהם, אך תפקיד זה עדיין נחשב לתפקיד נשי מובהק. כבר בגיל שלוש ילדים ממיינים מה של בנים ומה של בנות, וכשנפתת הזוהות המינית והסטראוטיפים החברתיים הקשורים אליה, הילדים מפתחים התנהגות בהתאם. כשחשפו ילדים בני שנתיים וחצי עד שש לתינוקות, נמצא שמתחת לגיל ארבע לא היה הבדל בהתלהבות מהתינוקות בין הבנים לבנות, אך מגיל ארבע עד שש כבר היה הבדל מובהק בין הבנים לבנות והבנים נרתעו יותר. מלסון טוענת שכלפי חיות מחמד לא נמצאו הבדלים כאלה. במחקרה של מלסון לא נמצאו

* ד"ר הלפרט-זמיר לילי היא ראש המכון ללימודי נשים ומגדר וראש החוג להנחלת הלשון העברית כשפה שנייה ולחינוך מבוגרים במכללה לחינוך על שם דוד ילין. ד"ר מוטרו מיכל היא מרצה בכירה ומדריכה במכון לחינוך, הוראה וסיוע בעזרת בעלי חיים במכללה לחינוך על שם דוד ילין.

הבדלים בין בנים לבנות במשך הזמן שבו עסקו בטיפול בחיית המחמד. הממצאים האלה לקוחים ממחקרים שנערכו באוכלוסיות בארצות הברית. במדינת מסצ'וסטס נערך מחקר על התנגדות תלמידים לניתוח בעלי חיים במסגרת לימודי ביולוגיה בחטיבת הביניים ובתיכון, ובו עלה שהרבה יותר בנות מבנים (כמעט פי שלושה) התנגדו לניתוחים אלה. ההתנגדות נבעה בעיקר מרחמים ומסלידה (Almy et al., 2001). גם מחקרים שנערכו בנורבגיה מעידים על הבדלים בין בנים לבנות בהתייחסות לעולם החי: הבנים נוטים יותר לכיוון שליטה וידע, והבנות נוטות לכיוון רגשי והומני יותר ולרתיעה מבעלי חיים מסוימים. בקנדה לא נמצאו הבדלים בין בנים לבנות באותה שיטת מחקר (Bjerke et al., 1998). אולי ניתן להסביר את הממצאים מקנדה בחינוך שוויוני יותר בוטרלו, שם נערך המחקר.

מאמר זה עוסק בניסיון לבדוק הבדלים מגדריים בקרב ילדי כיתות ו' בבית ספר בשכונת מצוקה בירושלים, המתבטאים בנטייה לבחור חיות "דכות" או חיות מרתיעות, ובמאפייני הקשר עם החיה במהלך השנה שבה נפגשים, מדי שבוע, הילד, הסטודנט והחיה.

הדוגמאות מהעבודה הפרטנית של הסטודנטים עם הילדים ממחישות תהליכים הקשורים להתפתחותם של רוך ואמפתיה וכן להתפתחותה של העצמה שבאה לידי ביטוי והחצנה בבחירה ובטיפול בבעל חיים "אקזוטי" ומרתיע.

שיטות

תיאור "הפרויקט"

במהלך השנה הראשונה נפגשים הסטודנטים של המכון למחנכים טיפוליים בעזרת בעלי חיים (במכללה ע"ש דוד ילין בירושלים) עם ילדים בני 12-13 (טרומ מתבגרים) מבית ספר בשכונת מצוקה בירושלים, שכונה שבה שימוש בסמים, אבטלה ועבריינות למיניה הן תופעות שכיחות יחסית. בתכנית עבודה זו, כל סטודנט נפגש עם אותו ילד מדי שבוע (משך המפגש כשעה וחצי), ולכל צוות, ילד-סטודנט, יש חיה קבועה וחדר או פינת עבודה קבועה. הפעילות עם הסטודנטים ועם בעלי החיים בבית הספר נקראת "הפרויקט". ילדים רבים מבקשים מאוד להשתתף ב"פרויקט". התכנית נחשבת יוקרתית ומי שמשתתף בה נחשב בר-מזל.

המחנכות הן הבוחרות את הילדים ל"פרויקט", בהתייעצות עם המנהלת, היועצת והפסיכולוגית של בית הספר.

לכל צוות, ילד-סטודנט, יש חיה קבועה. את החיה שתהיה החיה של הצוות בוחר הילד. הסטודנט מקשיב לרצונות ולפנטזיות של הילד ומתעד אותם בדו"ח השבועי. בסופו של דבר הילד בוחר חיה מתוך המבחר הרלוונטי. בהדרכות עולות גם ההשפעות שיכולות להיות להעדפותיו של הסטודנט עצמו על בחירת החיה.

לאן שייכת החיה הנבחרת! לנושא זה חשיבות רבה בעבודת הצוותים, מבחינת הקשר לחיה ומבחינת המשמעויות שעשויות להתעורר במהלך הקשר אתה.

יש הבוחרים חיה מפינת החי של בית הספר, ואז, אחרי הפעילות, החיה "של כולם". המיוחדות שלה כחיה של הצוות עלולה להיפגע. מתקנים שהכינו לה, אם נשארו בכלוב, עלולים להיפגע, ילד אחר עלול לקחת אותה לפעילות בהפסקה או בשיעור אחר, או אפילו לקחת אותה לסוף שבוע לביתו. משהו מהייחוד של הצוות עלול להיפגע. מישהו אחר עשוי להבחין ראשון בשינויים שחלים בה, דוגמת המלטה או פגיעה, ובכך להחליש את תחושת הבעלות והשליטה על החיה. אם לחיה נבחר שם בצוות, זה לא בהכרח יהיה השם שבו תלמידים אחרים מכנים אותה. ואולם, החיה של בית הספר עשויה לאפשר לילד (ולסטודנט) להביע, בהשלכה דרך החיה, תחושות כלפי בית הספר שקשה לבטא אחרת, כמו: "מפחיד לה פה", "לא שומרים עליה מספיק טוב", וכשהילד מרגיש נוח יותר בבית הספר הרגשתו הבטוחה יותר עשויה לבוא לידי ביטוי בדיבור על החיה כמו: "כל פעם שאני בא לפינה אני רואה שיש לה אוכל". גם מבחינת הסטודנטים, הבעת חרדה ודאגה לקראת הפגישות עם הילדים באמצעות עיסוק במצוקה של החיות בפינה ניכרת בכל תחילת שנה. במשך השנה מתחזק הביטחון ומספר ההתבטאויות על מצוקת החיות קטן מאוד או נעלם.

יש סטודנטים המביאים חיה מפינת החי של המכללה ולאחר הפעילות החיה נעלמת עם הסטודנט והילד אינו פוגש אותה עד שהסטודנט יביא אותה אתו לפגישה כעבור שבוע. כשהחיה אינה שייכת לפינה "של כולם" הקשר אתה בלעדי יותר לצוות, הילד אינו צריך להתמודד עם פגיעה

במתקנים שהכין ועם בעיית השם שבו ילדים אחרים מכנים אותה, אך גם אין לו אפשרות ממשית לפגוש אותה, לטפל בה, להתייחס אליה, לגעת בה או לברר מה שלומה, עד שתגיע שוב עם הסטודנט. כשהסטודנט מגיע עם "החיה המיוחדת" שאינה שייכת לפינה של כולם, ילדים באים להתעניין, וזה עשוי להחמיא לילד, לעזור לו לרכוש אמון בסטודנט "שמביא רק לו, מרחוק, בכל שבוע, חיה מיוחדת שאין בפינה, וכולם רואים".

יש סטודנטים המביאים לפגישה את כלבם, או חיה אחרת השייכת להם, וכשהם נפרדים מהילד, הוא נשאר בבית הספר, החיה עוזבת עם הסטודנט, מתלווה אליו לביתו, כבת משפחה, על המשמעויות הרבות שהקשר הזה עשוי להעלות.

ילדים רבים מבקשים לעבוד עם סטודנט שיש לו כלב. כל המבקשים היו בנים והם מבקשים כלב גדול, רצוי אמסטף, דוברמן, פיטבול או רוטוויילר. הם מכירים היטב את הגזעים המפחידים, המאיימים. אולי ניתן לראות בכך צורך בהגנה או בהרחבת האגו. כלבים אלה מהווים חלק מההווי השכונתי. טיפול בכלב, התייחסות לגופו ולאיבריו (כולל איברי המין), רחיצה, הליכה, צפייה בהפרשותיו, מעקב אחר מפגשיו עם כלבים אחרים ועם אנשים, דאגה להרגשתו בתחומי בית הספר - כל אלה מאפשרים דיון בנושאים חשובים מאוד בגיל הזה בדרך עקיפה באמצעות העיסוק בכלב.

הסטודנטים בפרויקט מוסרים מדי שבוע דו"ח כתוב ובו הם מתארים את מהלך הפגישה עם הילד. מתוך דו"חות אלה ומשיחות הדרכה אספנו נתונים על תהליך בחירת החיה ועל האינטראקציות אתה במהלך הפגישות, ובדקנו הבדלים בין בנים לבנות בשני נושאים אלה.

תוצאות

הבדלים בין בנים לבנות בתהליך בחירת החיה

יש ילדים שמבטאים רצון לעבוד עם חיה מיוחדת, בדרך כלל "מפחידה" ומעוררת התרגשות בקרב סגל המבוגרים והילדים בבית הספר, כמו נחש, איגואנה, חמוס או חולדה. לקבוצה זו, כפי שמוצג בטבלה, משתייכים בעיקר בנים. מדי שנה בשנה ביקשו ילדים רבים לעבוד עם כלב, רצוי גדול ומרשים. כולם בנים. היות שרק למעט מהסטודנטים הייתה אפשרות לעבוד עם כלב, היו בנים שנאלצו לעבוד בסופו של דבר עם אוגר (בטבלה הם מופיעים עם הילדים שבחרו לעבוד עם אוגר).

גם בנים שעובדים עם חיות פרוותיות, כמו אוגרים או ארנבונים, נהנים לבנות מתקנים מורכבים בעזרת כלי עבודה "אמתיים", "גבריים" ולתעד פעילויות במחשב. רוב הסטודנטיות שעבדו עם בנים, והחיה שלהם הייתה אוגר, ציינו בדו"חות שהילד אינו נוטה לגעת בחיה וללטף אותה ובדרך כלל אינו מביע רוך. לעתים קרובות עלה בפגישות הצורך של הילד לשלוט בהתנהגות החיה, שתיכנס למתקן שהכין לה, שתאכל, שתשב בשקט בזמן השקילה, כך שהסטודנטים התמודדו עם הקושי להיות עם הילד אך גם לשמור על החיה. בדו"חות מאוחרים יותר, לקראת סוף השנה, ניכרת בדרך כלל התמתנות בהתנהגות של הילדים וניכר עידון בהתנהלות הפיזית והמילולית עם החיה.

בשנתיים האחרונות (2005-2006) גדל מאוד מספר הילדים העולים מאתיופיה שנרשמו לבית הספר שהפרייקט נערך בו (במרס 2006 כ-15% מילדי בית הספר הם ממוצא אתיופי). גם הדומיננטיים יותר מבין הילדים ממוצא אתיופי ניגשים לפינת החי, אוספים ברוך מוחצן גורי ארנבונים ומסתובבים בהפסקה עם גור חמוד בחיקם. ניכר שהעכבה של בני כיתה ו' להתקרב לגורים ולהפגין רוך "אמהי" נחלשה מאוד.

נתונים מספריים וניתוח סטטיסטי

בחירת בעל חיים בקרב ילדי "פרוייקט בעלי חיים" כיתות ה'-ו', 1998-2004

בעל החיים	בנים (49)	בנות (28)	סה"כ (77)
טוואי משי	1	0	1
דגים	1	0	1
קסנופוס	1	0	1
איגואנה	1	0	1
נחש	8	2	10
חולדה	2	0	2
חמוס	1	0	1
כלב	12	1	13
שרקן	3	4	7
ארנבון	0	10	10
אוגר סורי	6	7	13
אוגר סיבירי	13	4	17

בתכנית השתתפו 77 ילדים: 49 בנים ו-28 בנות. 50 ילדים (64.9%) בחרו בחיות "חמודות" שנעים ללטפן (שרקן, ארנבון, אוגר סורי ואוגר סיבירי); 25 ילדים (32.5%) בחרו בחיות "מיוחדות", "ייצוגיות" שמעוררות רתיעה מסוימת (קסנופוס, איגואנה, נחש, חולדה, חמוס וכלב); ושני ילדים (2.6%) בחרו בעלי חיים שאינם נחשבים "חמודים" אך גם לא מאוד "ייצוגיים" או "מרתיעים" (טוואי משי ודגים).

הבחירה בחיות ה"מיוחדות" אינה מתפלגת במידה שווה בין הבנים והבנות: אחוז ניכר מבין הבנים בחרו בחיות "מיוחדות" (22 בנים מתוך 49, שהם 44.8%), ואילו מבין 28 הבנות, רק שלוש (10.7%) בחרו בחיות כאלה. הבדל זה הוא מובהק ביותר (Fisher's Exact Test, $P=0.002$).

דוגמאות מעבודה פרטנית

סטודנטית, בעזרת הנחש, מלווה ילד חרד ומושפל למקום בטוח יותר
מדי שנה השתתפה בתכנית נקבה של נחש כרכן התירס (*Elaphe guttata*), ולא פעם נאלצו הסטודנט והילד להתגבר בהדרגה על החשש מפניה. תוך כדי הסתגלות למגע וטיפול בנחש עלו תכנים של חרדה והתגברות על פחדים. לפני כמה שנים השתתף בפרויקט ילד שרצה מאוד את הנחשה, והסטודנטית שלו "נלחמה" על כך שיקבלו נחש. היא אמרה לילד שזו לא חיה שהיא רגילה אליה והיא תעשה מאמץ וכל יום תטפל בה, תלמד להכיר אותה ותביא אותה לפעילות. הילד היה בעל מעמד חברתי נמוך מאוד, והישגיו בתחום העיוני היו נמוכים מאוד. הוא היה עסוק מאוד בפחדים מעכבישים ומטיפוסים אלימים בבית הספר ובשכונה, והתנהגותו המפוזרת גרמה לזלזול בו ואפילו להתעללות ולהשפלה. במהלך הפעילות עם הנחשה טבלו אותה הילד והסטודנטית במכל מים פושרים, בנו לה מחומר מקום מסתור, ותיעדו כל חודש את אורך הנשל לאחר ההתנסות. במפגשים הראשונים הילד לא נגע בנחשה, וניכר היה שהוא חושש ממנה. בהמשך נגע בה כשהייתה בידיה של הסטודנטית, ומאוחר יותר הוציא אותה מהכלוב ביזמתו, אך רק בנוכחות הסטודנטית. הוא ביטא את חששו להימצא בקרבתה כשהוא לבדו. במשך הזמן התגבר, הסתגל, והסתובב אתה בבית הספר כשתלמידים ניגשים ושואלים: "מותר לגעת בה?", "היא ארסית?". היו שהתקרבו ולא העזו לגעת בה, והוא ניסה לשכנע אותם שזה לא מפחיד כל כך. היו מורות שנסו בבהלה ובצווחות כשראו אותו עם הנחש. לקראת סוף השנה ניכר שינוי בהתנהגותו, הופעתו הייתה זקופה

הרבה יותר ומפוחדת פחות. על פי מחנכת הכיתה, שאפשרה לו להציג כרזה ובה הסברים ותמונות על הנחש "שלו" ועל נחשים אחרים, מצבו בכיתה השתפר מבחינה חברתית וגם בתחום העיוני הישגיו היו טובים יותר. הוא השתתף יותר בדיונים בכיתה, ובעיקר צחק יותר. בפגישות עם הסטודנטית היה נינוח ואופטימי. לקראת סוף שנה, כשההכנות להצגת הסיום היו בעיצומן, הזיזו הילד והסטודנטית את הקרטונים בחדר שבו עבדו, והתגלתה פרוונית - עכביש גדול, שעיר ושחור. הילד ראה אותה, לא החוויר ולא איבד את עשתונותיו, ואמר "ניקח אותה לחדר מדעים ונראה אותה לכל הפרויקט".

הצלת גורים יתומים ובניית הקשר בין סטודנטית וילדה בפרויקט

בדרך כלל בחירת החיה ואופיו של הקשר אתה שונים בקרב הבנות בפרויקט. כאן בולטת מאוד המשיכה לגורים. גורי ארנבונים מהווים שיא מבחינת הרצון לקרב אותם ולגעת בהם. גורי שרקנים מושכים הרבה פחות, אך עדיין מושכים בהרבה מהבוגרים. כשנולדים בפינה גורי ארנבונים, והם כבר בני שבועות מספר, בנות הפרויקט מבקשות לצרפן לצוות שלהן כ"אורחים", לצד החיה הקבועה, מתחרות על תשומת לבם ועל ההזדמנויות להחזיק אותם. כשהגורים גדלים ההתלהבות מהם נחלשת, והם כבר כמעט אינם מעוררים תשומת לב.

המשיכה לגורים וההתעניינות העמוקה בהם בקרב בנות בגיל זה באה לידי ביטוי מיוחד במקרה מסוים. היה זה בפרויקט בשנת 1999. לאחר שנבחרו הצוותים ולאחר פגישה אחת עם הסטודנטית שלה, סירבה הילדה אי לרדת לפרויקט, ונשארה בכיתה. הסטודנטית חיכתה פגישה אחר פגישה בפינת החי, התסכול שלה ואכזבתה גברו ("למה דווקא אותי דוחים..."). כשהגיעה הפגישה החמישית, הגיעו הסטודנטים לפינת החי, וילדים רבים היו שם. הארנבונת שהמליטה עשרה ימים קודם לכן שכבה ללא תנועה, עדיין נושמת, כשגוריה מפוזרים סביבה, מנסים לינוק ללא הצלחה. היה יום קר והיה צריך לפעול במהירות. התקשרתי (מיכל מוטר) לוותרנירית וקבעתי אתה שלכשהסטודנטים והילדים יתחילו בפגישה אביא אליה את האם. ביקשתי מהסטודנטית ומהילדה, שהייתה גם היא עם קהל הילדים הנרגשים בפינה, לגשת מהר לחנות הקרובה, לקנות אבקת חלב "מטרנה" מתאימה להכנת חלב ולהתחיל להרגיל את הגורים להאכלת יד. פניתי אליהן כי יתר הסטודנטים כבר היו בפעילות עם בעלי החיים

שלהם ורק שתי אלה "היו פנויות". הן באמת קנו אבקת חלב, הכינו חלב על פי ההוראות, וניסו להאכיל את ארבעת הגורים. לאחר ניסיונות רבים הצליחו. בסוף הפעילות לקחה הסטודנטית לביתה את הגורים, טיפלה בהם במשך השבוע והביאה אותם לפעילות הבאה. הארנבונת האם מתה למרות הניסיונות להצילה. שלושה גורים הלכו וגדלו, אחד שהיה קטן יותר מת. הצוות של "המטרנות" (כך נקראו גורי הארנבונים) עורר תשומת לב רבה. בנות הפרויקט ויתר בנות הכיתה באו לראות איך א' מאכילה את הגורים באמצעות הטפי ואמרו "וואי, איזה מאמי" על כל אחד מהגורים. הקשר בין א' לסטודנטית הלך והתהדק.

מעבר מחיה פרוותית קטנה לחיה אקזוטית מרשימה: החצנה של התפתחות והעצמה של דימוי עצמי

ב' עבדה עם סטודנטית ועם אוגר סיבירי. ב' הייתה ילדה בעלת דימוי עצמי נמוך מאוד ודי דחוויה חברתית. ב' בחרה לעבוד עם אוגר סיבירי מיד במפגש הראשון. היא בחרה אותו "כי הוא חמוד מאוד וקטן מאוד", וקראה לו אוגי. מהמפגש השביעי, התחילה להתלונן שאינה רוצה אותו יותר, היא מעדיפה "חיה שווה, מיוחדת". ב' כעסה מאוד כשהסטודנטית שלה הסבירה לה שלא מחליפים חיה, והן ממשיכות לעבוד ולטפל באוגר שלהן. הסטודנטית הביאה את הנושא להדרכות ושיתפה את המדריכים האחרים בהתלבטות ובמשמעויות שיכולות להיות להתנגדות הילדה לאוגר. באחד הימים התרחשה דרמה בפינת החי. החולדה סמרטי ברחה מכלובה, הצליחה לחדור לכלובו של אוגי וטרפה אותו. הילדים קברו את מה שנותר מאוגי, וכשהגיע יום המפגש לקחה ב' את הסטודנטית שלה לקבר, סיפרה לה על מותו ומיד ביקשה חיה חדשה "שווה". לא נראה כי ב' מתאבלת על האוגר, אולי אפילו קצת שמחה כשהבינה שעכשיו תקבל חיה חדשה. ב' בחרה ב"חיה שווה באמת", היא בחרה באיגואנה. כשהסטודנטית שלה הביאה את האיגואנה (בת שנה, בינונית בגודלה), כל הילדים באו לראות אותה. הסטודנטית אמרה שזו החיה שבי' תעבוד אתה עד סוף השנה ורק לה מותר להוציא אותה מהכלוב. ב' התלהבה, הלכה עם האיגואנה בזרועותיה גאה ברחבי בית הספר וזכתה לתשומת לב רבה. במהלך השנה השתפר ביטחונה העצמי, ובמפגשים המשותפים של הפרויקט ניכר היה שהיא מקובלת יותר חברתית, שמחה וצוחקת הרבה יותר. אולי הצורך בחיה ה"שווה" היה ביטוי לשינוי. ניכר שבי' אהבה את האיגואנה מאוד. במפגשים עשו לאיגואנה אמבטיות בשמש, טיילו אותה ועקבו אחר

התפתחותה. רק לקראת סוף השנה, לקראת הפרדה, התחילה ב' לדבר על אוגו. היא נזכרה בטיפול בו ודיברה על המתקנים שהיא והסטודנטית הכינו לו, ועתה גם יכלה להגיד כמה שהיה חמוד ואפילו שהיא מתגעגעת אליו, ושעצוב לה שכך פגעו בו שהיה קטן ומסכן כל כך.

דיון

מסיכום הנתונים על בחירת חיה ועל אופי האינטראקציות אתה ועם שאר בעלי החיים בפינת החי בבית הספר עולה שקיימים הבדלים מגדריים בין הילדים: הבנים נוטים לבחור חיה מרשימה, וגם אם עובדים עם חיה "רכה" ופרוותית, ההתייחסות אליה כוללת מרכיבים רבים של רתיעה מליטוף וצורך בשליטה. לשליטה עשויים להיות שלושה ממדים:

- החצנת השליטה וההתגברות על פחד - כשמדובר בחיה מרתיעה, כמו נחש, חולדה או איגואנה.
- שליטה בסביבה - כשהילד הולך עם חיה מרתיעה וגם בוגרים בעלי סמכות נרתעים.
- שליטה בחיה - מהדוחות על הפעילות במפגשים עולה שאכן בקרב רוב רובם של הבנים תועדו דפוסי ההתנהגות כלפי החיה שכוללים רצון לשלוט בהתנהגותה וניסיונות לעשות זאת.

בנות נוטות בדרך כלל לגלות משיכה רבה יותר לגורים ולחיות פרוותיות ומגלות יותר התנהגות של הענקת קרבה פיזית מהולה בדאגנות ורחמים. הרחמים מתקשרים יפה כל כך בעברית למילה "רחם" ובכך נרמזת התכונה הנשית של חמלה וטיפוליות (Rich, 1986).

ממצאים אלה דומים לממצאיהם של שני מחקרים שנערכו בכמה קבוצות גיל על ידי שאלונים בשיטת Kellert's typology. המחקרים נערכו בארצות הברית (קונטיקט) ובנורבגיה (אזור עירוני ואזורים כפריים). בשני המחקרים נמצא הבדל מגדרי: בקרב הבנים החלק הקשור לשליטה פיזית (dominionistic) ולשליטה קוגניטיבית (גישה אקולוגית-מדעית) היה גבוה יותר, ובקרב הבנות היה גבוה יותר החלק הרגשי, ההומני, המוסרי, אך גם הנרתע. עם זאת, הבדל מגדרי בגישה לעולם החי לא נמצא במחקר שנערך גם הוא בקרב ילדים בני 12-13 ובני 16 בשיטת Kellert's typology בקנדה (Bjerke et al., 1998).

ממצאים אלה מתקשרים לתאוריה של צ'ודורו על תהליכי אינדיווידואליזציה שונים לנשים ולגברים (Chodorow, 1978). הנשים מגדלות את הבנים כך שיהיו מרוחקים יותר, מובדלים יותר, ומוגדרים יותר כנפרדים. בעלי החיים שהבנים נוטים לבחור והתייחסותם לבעלי החיים מדגישים את החלק הייחודי והגברי בהם. את הנטייה של הבנות לטפל בגורים וללסוף בחום חיות קטנות שמסמלות רוך וחוסר אונים ניתן לקשר לתאוריה הטיפולית של אדריאן ריץ' (Rich, 1986). הבת נוטה לראות את גופה כמסוגל להעניק חום, לטפל, כי כל יצור קטן הזקוק לטיפול וחמלה מזכיר לה את ייעודה ה"רחמי" בהיותה אישה ואת הקולות הנשיים בתודעתה שהכינו אותה לקראת תפקיד זה: אימא, סבתא, דודה, מורה וכו' (גיליגן, 2003).

על פי מלסון (Melson, 2001), לא נמצאו הבדלים בין בנים לבנות במשך הזמן המושקע בחיות מחמד, להבדיל מהממצאים לגבי נטייה לטיפול בתינוקות שנמצאו מובהקים מאוד. רוב המחקר נערך במערב התיכון של ארצות הברית. מהעולה ממאמר זה נראה שיש לשים לב לא רק למשך הזמן המושקע בחיות המחמד אלא גם להבדלים האפשריים בין בנים לבנות במרכיבי האינטראקציות בקשר עם חיות המחמד.

"את לא נולדת אישה, את נעשית אישה", טוענת סימון דה בובואר בספרה "המין השני" (1952), המשמש רקע לכל דיון פמיניסטי הדין בהיותה של האישה תוצר של החברה שעיצבה אותה.

קטרין מקינון, פרופסור למשפט פמיניסטי מאוניברסיטת מישיגן, מיטיבה להסביר את הרקע הנעדר מתאוריה זו, הגם שהיא כותבת את דבריה כחצי מאה אחרי דה בובואר, בהסבירה לנשים לא היו מלכתחילה כישורים מיוחדים לטפל בסובלים, בחלשים ובתינוקות, אולם הגברים הגדירו אותן כמי שתפקידן לעשות זאת, מכיוון שהם עצמם לא מצאו עניין של ממש בדברים הללו. כך אפוא, במסגרת החברה הפטריארכלית, הסלקציה החברתית גרמה להישרדותן של נשים בעלות כישורים טיפוליים ולהענשתן של נשים שלא השכילו לענות על הדרישות הפטריארכליות מהן (קמיר, 2002; MacKinnon, 2001).

דה בובואר מדברת בעצם על האישה שהיא תוצר של הדיכוי הפטריארכלי-קפיטליסטי. הסוציאליזציה של האישה על ידי החברה הפטריארכלית הפכה אותה לבעלת קודים התנהגותיים טיפוליים, שבלעדיהם לא הייתה

שורדת, כיוון שלא הייתה מצדיקה את קיומה הכלכלי ואת החסות שהאדון-הגבר נתן לה.

האישה סיפקה שירותי מין וטיפול לאדון ולמי שהאדון חפץ ביקרו, ובתמורה סיפק האדון מדור, כסות ומזון לה וילדיה. כך אפוא התחרו הנשים בחברה הפטריארכלית ביניהן על הסיכויים לזכות בחסות האדון, הגבר המגונן, ובניסיון לשרוד השקיעו את כל מרצן להיות "מושכות" ככל האפשר בעיני הגברים-השליטים. הן התעמקו בטיפול בזולת, באיפור, בתסרוקות, באפנה, בדיאטה ובשאר "ענייני נשים" (קמיר, 2002).

מתוך הממצאים על התנהגות הילדים והילדות עם החיות נוכל ללמוד שגם הילדים מתנהגים לפי התניה חברתית. הבנים בוחרים בחיה שאי אפשר ללטף וקשה לשחק אתה אבל היא מרשימה, מפחידה ומעוררת כבוד או אימה אצל ילדים אחרים. בחירה זו מאפשרת שליטה, הפחדה או התנהגות ראוותנית והיא תוצאה של התניה חברתית שבה הציפייה מילד היא להיות חזק, שולט, מעורר כבוד, בעל יכולת שליטה על הזולת והפחדת החלש. הבחירה היא חלק בלתי נפרד מההכרה שזהו ילד "גברי" ולא ילד "נשי", שמעדיף "משחקי בנות".

הורות של נשים, אומרת ריץ' (Rich, 1986), מייצרת הגדרה עצמית ויכולות המתאימות לאמהות ולטיפוליות ופוגמת ומעכבת את התפתחות העצמי של האישה. החברה מצפה שנשיות וטיפוליות אמהית תהיינה בלתי נפרדות אצל האישה מעצם היותה אישה, ובלי כל קשר להיותה היא עצמה אם (הילדות מתנהגות בטיפוליות "אמהית" עם החיות הקטנות והפרוותיות, אחיות סועדות חולים שאינם בניהן או בנותיהן הביולוגיים וכו').

השתחררות מדיכוי זה ומהשלכותיו החברתיות-החינוכיות יביאו ילדים וילדות לבחירה חופשית לגמרי, בחירה שבסופה ליטוף האוגר או הארנבון וההתחברות לנחש או לאיגואנה לא ינבעו מהחשש "מה יגידו" אלא מהרצון החופשי למגע כזה או אחר. במהלך השנה חלה בדרך כלל התפתחות בקשר עם החיה שנבחרה. הטיפול בחיה, ההקשבה לצרכיה וגילוי תכונותיה המיוחדות מביאים להעלאה ולהחצנה של רגשות רוח וקרבה אצל רבים מהילדים שבחרו חיות מרתיעות והיו עסוקים בשליטה. תופעה זו מעידה על חשיבות העבודה עם בעלי החיים והטיפול המתמשך בהם בליווי

מתאים, ועל תרומתה לעיצוב התנהגות אמפתית וקשובה לצרכיו של האחר (וולק ומוטרו, 2002). במחקר שנערך בקנדה לא נמצאו הבדלים מגדריים בתפיסת עולם החי בקבוצת הגיל התואמת את אוכלוסיית ילדי הפרויקט, והדבר מרמז על חשיבותו של החינוך בעיצוב הבדלים מגדריים ובהחלשתם של הבדלים אלה.

הנטייה המוחצנת של הילדים האתיופיים להפגין קרבה ורוך לגורים והשפעתה של התנהגות זו על כלל בני כיתות ו' תורמות לחיזוקה של ההנחה שמרכיב מרכזי בהתייחסות המגדרית לחיות מחמד הוא תרבותי.

ביבליוגרפיה

- גילגן, קי' (1995). בקול שונה, תל-אביב: ספרית הפועלים.
- גילגן, קי' (2003). הולדת העונג, תל-אביב: פרוזה וידיעות אחרונות.
- דה-בובואר, סי' (1952). המין השני, תורגם לעברית בהוצאת בבל (2000).
- וולק, רי' ומוטרו, מי' (2002). "חינוך לקבלת החלש והאחר באמצעות התבוננות בהתנהגות בעלי חיים", חיות וחברה, אוניברסיטת תל-אביב, גליון 18, עמ' 58-62.
- קמיר, א' (2002). פמיניזם, זכויות ומשפט, תל-אביב: משרד הבטחון, האוניברסיטה המשודרת.
- Almy, J., Goldsmith, M. L., and Patomek, G. J. (2001). "Dissection in Massachusetts Classrooms: Correlation of Gender, Teacher Attitudes and Conscientious Objection", The Human Society of the United States web site: http://www.hsus.org/web-files/PDF/ARI/almy_paper.pdf
- Bjerke, T., Odegardstuen, T. S., and Kaltenborn, B. P. (1998). "Attitudes toward Animals among Norwegian Adolescents", *Anthrozoos*, 11(2), pp. 79-86.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering*, London: University of California Press.
- MacKinnon, C. A. (2001). *Sex Equality*, New York: Founding Press.
- Melson, G. F. (2001). *Why the Wild Things Are: Animals in the Lives of Children*, Cambridge: Harvard University Press.
- Rich, A. (1986). *Of Woman Born*, New York: Norton & Company.